

Çokkültürlülük Tezi Kontekstinde İngiltere Kolonyalizmi: Beyaz Verem Salgını*

Akif Kemal Koç**

Öz

Sosyal bilimlerin ilgi alanına giren neredeyse tüm disiplinler ve konular varlıklarını coğrafi keşiflere, onu takip eden kolonyalizme, Aydınlanma felsefesine ve bunu takip eden devrimlerle birlikte modernleşmeyle ilişkilidir. Sosyolojinin arka planında da coğrafi keşifler, sömürgecilik, hümanizm, Aydınlanma düşüncesi, Fransız Devrimi, kentleşme, göç ve Sanayi Devrimi vardır. Sosyoloji bütün bunların beraberinde getirdiği “insan sorunu”ndan doğmuştur. Kolonyalizm modern çağda “insan sorunu”nu başta Avrupa’nın, daha sonrasında bütün dünyanın gündemine taşıyan gelişmelerden biridir. Batı başlangıçta kolonyalizmi homojenleştirme politikalarıyla sürdürmüştür. Önce Amerikan kolonilerinin, daha sonrasında Hindistan ve Güney Asya kolonilerinin bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte kolonyalizm tartışmaları çokkültürlülük tezi ile yeniden gündeme gelmiştir. Çokkültürlülük Batı kolonyalizminin bir ürünüdür. Bu çalışmada şu iddia temellendirilmeye çalışılacaktır: Homojenleştirme politikaları problemlidir, ancak çokkültürlülük söyleminin de birtakım açmazları vardır. Yine de toplumların ve dünyanın homojenleştirilmesi karşısında çokkültürlülük söylemi daha anlamlı ve tercih edilebilir bir söylem olarak görülebilir.

Anahtar Kelimeler: Kolonyalizm, Britanya İmparatorluğu, Sömürgecilik, Amerika, Kanada, Hindistan.

British Colonialism in the Discourse of Multiculturalism: The White Plague

Abstract

Almost every discipline and subject, which are within social sciences’ area of interest owe their existence to the geographical discoveries, colonialism which follows geographical discoveries, philosophy of enlightenment, and the following revolutions and modernization. In the background of sociology are geographical discoveries, colonialism, humanism, thinking of Enlightenment, French Revolution, urbanization, migration, and Industrial Revolution. Sociology arised from the “human problem” that all together had brought about. Colonialism is one of the developments that brought the “human problem” to the agenda of Europe in the first place and then the whole world in the modern age. The West originally maintained colonialism through homogenization policies. A multicultural rhetoric began to develop in colonial debates, after American colonies in the first place and then the Indian and South Asian colonies gained independence. Multiculturalism is a product of Western colonialism. This study will try to discuss the claim that homogenization politics are problematic, but multiculturalism also has a number of dilemmas. Nevertheless, the discourse of multiculturalism can be seen as a more meaningful and preferable discourse compared with the discourse of the homogenization of the societies and the world.

Keywords: Colonialism, British Empire, Colonial System, America, Canada, India.

**“Beyaz Verem Salgını” başlığını Britanya İmparatorluğu’nun kolonyalizminin detaylı bir tarihsel incelemesini yapan Niall Ferguson’dan ödünç alıyorum. Ferguson’un İngiltere’den diğer kıtalara yerleşmek üzere göç ederek ayrılan milyonlarca insan için bu başlığı kullanmayı tercih etmiş olması İngiltere’nin yayılmacılığının boyutlarını özetlemek için yeterlidir. Ferguson, Niall, *İmparatorluk: Britanya’nın Modern Dünya’yı Biçimlendirishi*, çev.: Nurettin Elhüseyni, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2013, ss. 71-122.

**Doktora Öğrencisi | Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü | akifkemalkoc@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4557-2953 | DOI: 10.36484/liberal.606175

Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 24, Sayı: 95, Yaz 2019, ss. 99 - 109.

Gönderim Tarihi: 19 Ağustos 2019 | Kabul Tarihi: 28 Ağustos 2019

Giriş

Kolonyalizm, günümüz çokkültürlülük tartışmalarının en temel sebeplerinden birisidir. Zira kolonyalizm süreci ile Avrupa medeniyetinin Afrika'ya, Amerika'ya ve Güney Asya'ya ihracının ve oradaki ulusların Avrupa merkezci bir perspektiften yeniden inşa edilmesi ve sömürülmesinin neticesinde yüzlerce yıl sürecek yeni problemler doğmuştur. Amerika'daki İngiliz kolonilerinde plantasyonlarda çalıştırılmak üzere getirilen kölelerin, Amerikan İç Savaşı'ndan sonra özgürleşmesi ve yirminci yüzyılın tamamı boyunca eşitlik yönündeki hak talepleri buna örnek gösterilebilir. Bunun yanında kolonilerin bağımsızlık kazanmasından sonra Avrupa'ya koloni ülkelerinden göç eden göçmenlerin sorunları ve hak talepleri ve homojenleştirme politikasının başarısızlığı bugün çokkültürlülük tartışmalarının sebepleri arasında gösterilebilir. Benzer biçimde Amerika'nın İngiltere'den bağımsızlığını takip eden göçler neticesinde kozmopolit bir ulusa dönüşmesi de çokkültürlülük kavramının ortaya çıkmasının temel sebepleri arasında sayılabilir. Dolayısıyla modern imparatorlukların gerçekleştirdiği kolonyalizm realitesi anlaşılmasızın çokkültürlülük anlayamayacaktır. Bu nedenle, bu çalışmada kolonyalizm faaliyetini dünyanın dört bir yanında gerçekleştiren İngiliz kolonyalizmi incelenecektir.

Çalışmanın kapsamı gereği İngiliz kolonyalizmi sınırlı bir çerçevede sunulacaktır. Zira kolonyalizm tartışması çok geniş bir literatürü kapsamaktadır. Yine çokkültürlülük tartışmaları da kapsamlı bir literature sahiptir. Bu nedenle elinizdeki metin çokkültürlülük tartışmalarını da dar bir perspektiften, İngiliz kolonyalizmi üzerinden tartışmayı deneyecektir. İlk İngiliz kolonyalizminin kısa bir tarihçesi verilecektir. Burada kolonyalizm ve İngiltere'nin yayılmacı politikasının homojenleştirme fikriyle de yakından ilişkili olduğu vurgulanacaktır. Çalışmanın ilerleyen kısmında İngiliz kolonyalizmi ile çokkültürlülük tezinin organik bağı tartışılacaktır.

Günümüz çokkültürlülük tezi etnisiteye dayalı problemlere bir çözüm olarak sunulmuş, fakat bunun "kolonyalizm" ile olan bağı sürekli olarak gözardı edilmiştir. Halbuki kolonyalizm klasik "imparatorluklar"ın değil, modern "imparatorluk"ların fiilidir.¹ Dolayısıyla çokkültürlülük tezi kolonyalizm ile birlikte değerlendirilmelidir. Çünkü İngiliz kolonyalizmi yalnızca ekonomik bir temel üzerine inşa edilmemiştir. Ekonomik sebeplerin yanında Anglo-Sakson Protestan beyazların ağırlıkla idarede olduğu kolonilerle yerlile-

1 Bilindiği gibi "Modernite" Rönesans ve Reform ile 17. Yüzyılda ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla modernitenin ortaya çıkışı ile dünyanın geri kalanının "beyaz Avrupalılar" tarafından sömürülmesi ve zulme maruz bırakılması, modernitenin insan anlayışı ile yakından ilgilidir. Aydınlanma düşüncesiyle birlikte Tanrı'nın iradesini insana vermiştir. Kolonyalizm homo rationalis'in eylemidir ve bu yönüyle modernidir.

rin Britanya'nın çıkarları için medenileştirilmesi ve alt ırklardan müteşekkil homojen İngiltere'lerin kurulması amaçlanmıştır. Bunun somut sonucu ise, "medenileşemeyen" ya da direniş gösteren yerlilerin sistematik bir şekilde yok edilmesi ya da kültürel, dini asimilasyona uğratılmalarıdır.

İngiltere Kolonyalizmi: Beyaz Verem Salgını

"Aslanlar kendi tarihçilerine sahip olana kadar, avın tarihi avcıyı övecektir"

Chinua Achebe

"And Englishmen like posing as gods/ Ve İngilizler Tanrılar gibi tavır takınmayı severler."

E.M. Forster²

*"Yoktur savaşma derdimiz,
Ama vallahi bu gerekse bile,
Kendimiz gitmeyiz cepheye,
Uysal Hinduları göndeririz."³*

W.E. Forster

Kolonilerin bağımsızlık dalgasının başlamasının ardından geçen onlarca senenin ardından İngiliz kolonyalizminin sömürge toplumlarındaki gelişmeye yönelik etkileri üzerine tartışmalar hala devam etmektedir. Neoliberal tez, Britanya'nın sömürge ülkeleri üzerindeki hükmünü olumlamaktadır, dolayısıyla bu tezin göz ardı ettiği şeyler de eleştiri konusu olmuştur.⁴ Neoliberal teze göre Britanya İmparatorluğu kolonyalizm vasıtasıyla dünyanın birçok bölgesine uygarlığın nimetlerini taşımıştır. Buradan hareketle birçok tarihçi, liberal politik ve ekonomik kurumları hızla yaygınlaştırdığını ve gelişimi motive ettiğini öne sürerek İngiliz kolonyalizmini olumlamaktadır.⁵ Bunun sonucunda koloni devletleri bugün hiç olmayacakları kadar iyi duruma gelmiştir.

Fakat bu görüş kölelik tecrübesini, kitlesel açlıkları, koloniler için verilen savaşları, etnik ayrımcılıkları ve yerlilerin İngiltere'ye ekonomik bağımlılıkları gibi birçok sorunu atlamaktadır. Kolonicilerin bir devlet politikası olarak yeni bölgelere sistematik göçü, zorunlu bir göç değildir. Aslında bu göç hareketinin amacı gidilen bölgelerde yeni İngiltereler kurmak olarak görülebilir. Yeni İngiltereler kurulurken yerlilerin katledilmesi ve topraklarının İngiliz göçmenler tarafından iskan edilmesi de yine Britanya'nın kolonyal hükmünün diğer uluslarda gelişmeye sebep olduğu tezini savunanların atladığı bir başka

2 Edward Morgan Forster, *A Passage To India*, Penguin Classics, Cambridge 2005, s. 45.

3 Ferguson, Niall, *İmparatorluk: Britanya'nın Modern Dünya'yı Biçimlendirishi*, çev.: Nurettin Elhüseyni, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2013, s. 174.

4 Matthew Lange, *Lineages of Despotism and Development: British Colonialism and State Power*, University of Chicago Press, Chicago 2014, s. 1.

5 Lange, a.g.e., s. 1.

önemli noktadır. Zira bugün Güney Afrika Cumhuriyeti'nin, Yeni Zelanda'nın ve Avustralya kıtasının ve Kuzey Amerika'nın bütünüyle beyaz Anglo-Sakson'lardan oluşması buradaki yerli halkların tamamıyla katledilmesinin neticesidir.⁶

1500'lü yıllarda İspanya ve Portekiz krallıkları Güney Amerika kıtasında nasıl sistematik sömürgeleştirme politikaları uygulamış ve katliam yapmışsa,⁷ 1600'lü yılların sonuna gelindiğinde de İngiltere'nin kurduğu kolonilerle, Kuzey Amerika'da da aynı katliamlar vuku bulmaya başlamıştır. Bu katliamların gerçekleştirilmesinde bugün çokkültürcülük tezinin yoğun eleştiriye tabii tuttuğu evrensellik iddiası ve İngiltere'nin gerek kültürel gerekse ekonomik bakımdan diğer ulusları homojenleştirme politikası etkili olmuştur. Elbette buradaki homojenlik iddiası aynı değerleri ve kültürü paylaşan beyazların homojenliğidir ve yerlilere bu kontekstte sınırlı ölçüde müsamaha gösterilmiştir. Mesela Amerikan yerlilerine İngiltere'nin ekonomik çıkarlarına hizmet ettikleri ve uyum sağladıkları ölçüde göreceli bir hoşgörü politikası uygulanmıştır.⁸ Ancak yerliler kolonyal çıkarlar için sistematik şekilde yok edilmeye devam etmiştir. İngilizlerin Kuzey Amerika yerlilerine uyguladıkları yok etme ve göç ettirme politikası yerlilerin kültürel, ekonomik ve siyasi olarak azınlık konumuna düşmelerine kadar sürmüştür. Niall Ferguson'un da belirttiği üzere İspanya ve Portekiz İmparatorluklarının Güney Amerika yerlilerine uyguladığı zulmü İngiltere farklı bir formda gerçekleştirmiştir:

"Daha önce Orta Amerika'da yaşananlar şimdi Atlas Okyanusu'nun kuzey kıyı şeridinde tekrarlanmaktaydı. İngiliz Kuzey Amerikası'na dönüşen kesimde 1500 yılında aşağı yukarı 560 bin Amerikan [y]erlisi vardı. Bu sayı 1700'e doğru yarımın da altına indi. Beyaz yerleşim alanlarının batıya doğru yayılmasıyla bütün Kuzey Amerika kıtasını etkileyecek olan çarpıcı gerilemenin daha başlangıcıydı bu... '[Yerli] [K]ayıpların sebeplerinden biri silah bakımından daha donanımlı göçmenlerle kısa ama kanlı savaşlardı. Povhatanların

6 Britanya kolonyalizminin Avustralya'da uyguladığı politikalar bu noktada paradigmatik bir öneme sahiptir. Amerika'daki kolonilerin İngiltere ile giriştikleri savaştan galip çıkmalarının ardından 1783 yılında İngiltere çok fazla sayıya ulaşan mahkumları göndermek üzere Avustralya'yı işgal etmiştir. Avustralya yerlilerinin sistematik biçimde yok edilmesini ve sürgün edilmesini izleyen yaklaşık 150 yıllık süreç içerisinde yerliler diğer kolonilere sürgün edilmiş ve bu sırada milyonlarca İngiliz, İskoç ve İrlandalı da benzer biçimde Avustralya'ya yerleştirilmiştir. Jeremy Bentham'ın mahkumları kontrol altında tutmak ve beyazlardan müteşekkil bir commonwealth inşa etmek üzere panoptikon modelini bulması da bu döneme tekabül eder. İlerleyen dönemde mahkum olarak Avustralya'ya getirilen Britanyalılara, çalışmaları şartıyla toprak ve yerleşim hakkı verilmiş ve böylelikle yerliler 1800'lü yılların sonuna kadar neredeyse bütünüyle yok edilmiştir. İngiltere'nin Avustralya'yı işgali için bakınız; Sue Ballyn, "The British Invasion of Australia. Convicts: Exile and Dislocation" *Lives in Migration: Rupture and Continuity*, Australian Studies Centre University of Barcelona, Spain 2010, ss. 16-30.

7 İspanya İmparatorluğunun bütünüyle yok ettiği Aztek ve İnka medeniyetlerinin, sömürgeleştirme ve sistematik biçimde yok edilme süreci hakkında detaylı bilgi için bkz; Bartolomeo de Las Casas, *Yerliler'in Gözyaşları: Yerlilerin Yok Edilişinin Kısa Tarihi*, çev. Oktay Etiman, Ankara, İmge Kitabevi, 2014.

8 Ferguson, *a.g.e.*, s. 81.

1622'de Jamestown'a saldırmasından sonra, kolonicilerin görüşleri sertleşti. Sir Edward Coka'a göre Yerliler ancak pertui enimici, yani "ebedi düşmanlar" olabilirdi. "Zira iblis tebaasından olan onlar ile Hıristiyanlar arasında ebedi bir husumet vardır ve asla barış olamaz.' Sırasıyla Povhatan 1623 ve 1644'te, Pekvotlar 1637'de, Doegler ve Suskihannoklar 1675'te, Vampanoaglar 1676-77'de katledildi."⁹

Şüphesiz İngiliz Kolonyalizminin bugünkü çokkültürlülük tartışmalarında Amerika merkezli etkisi kolonyal Amerika döneminde yapılan yerli katliamları ile sınırlı değildir. 1776'da Britanya'dan bağımsızlığını kazanan Amerikan kolonicilerinin kurduğu Amerika Birleşik Devletleri de Kızılderilileri yok etmeye ve toprakların, farklı uluslardan gelen yeni göçmenlere açılması politikasına devam etmiştir. Amerika Birleşik Devletleri, on dokuzuncu yüzyıldan itibaren aldığı göçlerle başlıca Kızılderililer, Britanya'lular, Fransızlar, İtalyanlar ve Çinlilerden oluşan karma nüfusa sahip bir ulus olarak karşımıza çıkar. Bu nedenle çokkültürlülük tartışmaları ve kültürel çeşitlilik kontekstinde paradigmatik bir öneme sahiptir.¹⁰

Çokkültürlülük kavramının ortaya çıkışında sömürgeciliğin ve özelde İngiltere kolonyalizminin önemli rolü şüphesiz tarihin en büyük kitlesel göç hareketinin İngiltere tarafından gerçekleştirilmiş olmasında saklıdır. İngiltere kolonyalizmi örneğinde değerlendirildiğinde kolonyalizm ve göç aynı anlamı taşımaktadır. Gerçekten de İngiltere'nin yayılcı politikası neticesinde milyonlarca insan dünyanın batısında ve doğusunda kurulan kolonilere göç etmiştir. Bugün Avrupa'ya ve Amerika'ya eski sömürge ülkelerinden göç hareketi de kolonyal dönemin bir mirasıdır. İngiltere'den kolonilere göç hareketi devlet politikası olmasının yanında göçmenin de ekonomik çıkarlar sağlayacağını düşünerek gerçekleştirdiği bir eylemdir. Bu noktada göçmen ve kolonyalist arasında bir ayırım yapmak gereklidir. Günümüz kontekstinde kırdan kente ya da eski sömürge ülkelerinden Avrupa ve Amerika'ya göç ile kolonilere göç ve İngiltere'den kolonilere gerçekleştirilen göç birbirinden son derece farklı anlamlara sahiptir. "Kolonyalist olmak sömürgecinin doğal eğilimidir"¹¹ ve İngiltere'den kolonilere göç de bu manada yerlilerle birlikte yaşama arzusunun değil, bilakis onları sömürme ve yeni çıkarlar arayışının eseridir. Zira göçmenler açısından değerlendirildiğinde "...yaşamını sömürgelerde geçirmeye karar vermek...en azından çoğu durumda, kötü bir

9 Ferguson, *a.g.e.*, s. 82.

10 Mustafa Şan ve Kemal Haşlak, "Asimilasyon ile Çokkültürlülük Arasında Amerikan Anaakımını Yeniden Düşünmek", *Akademik İncelemeler Dergisi*, Sakarya 2012, Sayı: 1, ss. 32-33.

11 Albert Memmi, *Sömürgecinin ve Sömürgeleştirilenin Portresi*, çev. Şen Süer, İstanbul, Versus Kitap, 2014, s. 62.

işarettir. Başlangıçta her şeyi kabul etmeye hazır göçmen, sömürgecinin fırsatlarından faydalanmak gibi net bir amaçla geldikten sonra, eğilimi gereği sömürgecilik yandaşı olacaktır.”¹²

On yedinci yüzyılın ilk yarısından on dokuzuncu yüzyılın sonlarına dek o dönemin bilinen dünyasının dörtte birini yöneten ve hakimiyetini okyanuslarda elde ettiği hegemonyaya borçlu olan Britanya İmparatorluğu, tüm zenginliğini ve ihtişamını kolonilerine ve sömürgeleştirme faaliyetlerine borçludur. İngiltere'nin, sömürgeciliğe, bilhassa Amerika kıtasında, İspanyol ve Portekiz İmparatorluklarına nazaran geç başlamış olduğu halde daha kalıcı koloniler elde etmesinin ardındaki temel sebep Kuzey Amerika'da, yerlilerin daha seyrek nüfusa sahip olmalarıdır. Bunun yanında İngiltere'de deniz ötesi göçe yönelik baskılar daha kuvvetlidir. Çünkü kolonilerden kalıcı kazançlar elde etmek ve sömürgecinin devamlılığı için kolonilere daimi bir nüfus akışı olması gerekiyordu. Dolayısıyla göçü teşvik etmek amacıyla kolonilerde kalıcı yerleşim kuran göçmenlere toprak verme politikası uygulanmıştır.¹³ Bu ve bunun gibi uygulamalar diğer İngiliz kolonileri olan, Yeni Zelanda, Nijerya, Avustralya, Hindistan ve Güney Doğu Asya'da da karşımıza çıkar. Bütün bunlar, göçmenlerin, elde ettikleri toprakları kaybetmemek için yerlileri yok etmesiyle sonuçlanmıştır. Yerliler “[s]unulan ‘uygarlığı’ reddettikleri ölçüde, toprağa aç çiftçiler onların kökünü kurutma hakkını kendilerinde gördüler. Kıtayı gezip gören bir donanma cerrahına göre, ‘vahşi hayvanlardan üstünlükleri mızrak kullanmaktan, aşırı gaddarlığa başvurmaktan ve yiyeceklerini hazırlarken ateş yakmaktan ibaretti.’”¹⁴ İngiltere Kolonyalizmi sömürge ülkelerine, “uygarlık” maskesi altında soykırım ve post kolonyal dönemde devam edecek olan iç savaş ve daha fazla kıyımdan başka bir şey bırakmamıştır. “Beyaz Verem Salgını” Avustralya'dan Afrika ve Amerika'ya kadar her yere yayılmıştır.

İngiliz kolonyalizminin Hindistan üzerindeki kısa tarihçesini çıkarmak gerekirse, kolonyalizme dair ilk somut adımın Doğu Hindistan Ticaret Şirketi aracılığıyla atıldığını görülmektedir.¹⁵ Hindistan'ın ve Doğu Asya'nın sömürgeleştirilme süreci Parekh'in ifadesiyle “yavaş, sinsi ve önceden tasarlanmamış bir fetihtir. Doğu Hindistan Şirketi, yabancı bir hükümetten ziyade ticari bir şirket olarak önderlik ederek, iyi davranış sözü vererek ticari çıkarlar uğruna Hindistan'a geldiğinde, özellikle İmparatorluğun çevre kesiminde

12 Memmi, a.g.e., s. 62.

13 J. H. Elliott, *Empires of The Atlantic World: Britain and Spain in America 1492-1830*, Yale University Press, New Haven 2006, s. 53.

14 Ferguson, a.g.e., ss. 118-119.

15 Azmi Özcan, “İngiliz Sömürgeciliğinin Doğuşu ve Aşamaları”, *Sömürgecilik Tarihi (Afrika- Asya)*, ed. Azmi Özcan, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No:3120, Eskişehir, 2014, s. 62.

olmak üzere, Babür hakimiyetinin “erozyon”undan faydalanmıştır.”¹⁶ İngiltere’nin Hindistan ve Doğu Asya’daki sömürgecilik faaliyeti Hindistanlıların daha önce tecrübe etmedikleri türden bir işgaldir. Daha önceki işgalciler bu denli kalıcı ekonomik ve demografik sorunlara sebep olmamıştır. Ancak İngiltere, Doğu Hindistan Şirketi’nin ekonomik ve askeri gücünü kullanarak bölgede siyasi ve ekonomik destabilizasyona dayalı bir politika izleyerek yüzyıldan fazla sürecek bir sömürünün zeminini hazırlamıştır.¹⁷ Ancak hem kültürel olarak köklü bir medeniyete sahip olmaları hem de İngiltere’nin göç vasıtasıyla demografik yapıda değişiklik yapmasına engel teşkil eden yoğun bir nüfusa sahip olması İngiltere’nin Hindistan’daki kolonilerinde Amerika örneğinden farklı politikalar izlemesine sebep olmuştur. Burada izlenen politika çoğunlukla kültürel ve dini asimilasyona dayalı biçimde Hindistan’ı bir commonwealth ülkesi yapmaya yöneliktir.¹⁸

İngiltere kolonyalizminin yüzyıllar süren serüveni, nihayetinde on dokuzuncu yüzyılın sonlarına gelindiğinde kolonilerin bağımsız olmalarına ve bununla birlikte yeni modern sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Kolonyal mirasın en önemli sonuçları, Kuzey Amerika Kıtası’nda çokkültürlü bir yapının ortaya çıkması, Asya’da ve Afrika’da ise günümüze kadar sürecek olan siyasi istikrarsızlık ve etnisite problemleridir. Sömürgeciliğin doğası gereği Avrupa merkezci bir perspektiften hareketle sarıldığı, Aydınlanma Düşüncesi veya “Proje”si ile de bağlantılı evrensellik iddiasının ürünü olan yayılmacılık politikasının, faaliyetinin ve homojen bir toplum yaratma projesinin sonucunda yerliler kültürel ve dini asimilasyona uğratılmış ya da bütünüyle yok edilmiştir.

Örneğin Amerika Birleşik Devletleri, bağımsızlığın hemen ardından İngiltere’den aldığı kolonyal miras ile asimilasyona ve uyuma dayalı bir politika izlemiştir.

“...Amerika’nın kendi uluslaşma sürecini tamamladıktan sonra büyük oranlarda göçmen kabul etmeye başladığı dönemden itibaren Amerika’nın birçok kurucusunun, göçmenlerin bir sıfır noktasında olmadıklarına, burada var olan kültürel yapıya entegre olarak asimile olmalarının gerekliliğine sürekli vurgu yaptıklarını görmekteyiz. Bu anlamda Amerikan değerlerinin bir noktada uzlaşma zeminine dayanması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu

16 Bhikhu Parekh, “Indian Conceptualization of Colonial Rule”, *Colonialism and Its Legacies*, ed. Jacob, T. Levy, Lexington Books, Maryland, 2011, s. 157.

17 Parekh, *a.g.e.*, s. 158.

18 Hindistan’ın Hıristiyanlaştırılması ve kültürel asimilasyon politikaları İmparatorluğa bağlı bir Hindistan ile Britanya’nın Doğu ve Güney Asya üzerinde bir hakimiyet kurma projesinin bir tezahürüdür. Hindistan’ın Hıristiyanlaştırılması ve kültürel asimilasyonuna dair detaylı bir anlatım için bakınız; Ferguson, *a.g.e.*, ss. 149-157.

değerler de Amerika'yı ilk kez koloni yapan İngiltere'nin Anglo-Sakson ve Protestan değerleri olacaktır."¹⁹

Sonuç Yerine: Beyaz Verem Salgınının Yaralarını Sarmak: Çokkültürlülük Tezi

Avrupa merkezcilik, Fransız Devrimi ile yayılan milliyetçilik ve sömürgecilik, homojen bir toplum ve dünya yaratma ideali ile ilişkilidir. Homojen bir toplum yaratma fikri ise, modern çağın ve özelde Aydınlanma düşüncesinin "doğa yasası" ya da yasalarına,²⁰ "evrensellik" fikrine bağlılığıyla ilişkilendirilebilir. Epistemolojide, sosyal bilimlerde evrensellik düşüncesinin çok uzun zamandır sarsıntıya uğradığı bilinmektedir. Örneğin perspektifçilik kontekstinde evrensellik fikrinin nasıl eleştirilebileceğini şöyle ortaya koyabiliriz:

"Perspektifçilik, bilimi Gerçekliği doğrudan görmenin eşsiz yolu sayan pozitivistin tersine, şunu diyor: Her epistemik girişim -ki buna bilim de dahildir- kendi entelektüel ve siyasi bağlılık ve çıkarları tarafından tanımlanan bir bakış açısından doğar. Perspektifçiliğe göre biz, bırakın bütün Gerçekliği, hiçbir şeyi "doğrudan" göremeyiz. Her görme, belli bir perspektiften görmektir. Hatta doğa bilimlerinde bile teorik ve kültürel bakış açılarının etkisi bugün artık sorgulanamayacak biçimde açık görünmektedir."²¹

Doğa bilimlerinde ve her epistemik girişimde kültürel bakış açılarının izi varsa ve her bilgi iddiası sosyal ve tarihsel ise nasıl evrensel olabilir? Bilgide, bilimde, medeniyette, siyasette evrensellik iddiası Batı merkezli bir medeniyet anlayışının ulaştırılması gereken en doğru ve nihai tek istikamet olduğu görüşünü de beraberinde getirmiş ve bununla sömürgecilik meşrulaştırılmıştır. Ancak nihayetinde sömürgeciliğin açtığı yaralar ve dünyanın her tarafında baş gösteren kültürel, etnik ve siyasi problemler sömürgeciliğin yeniden tartışmaya açılmasını sağlamıştır.²²

19 Şan ve Haşlak, a.g.m., s. 36.

20 Mekanik evren anlayışı ve insanın da mekanik bir varlık olduğu tezi, insanın ölçülmesinin ve ırk kavramı kontekstinde üst-insan ve köle-insan ayrımının da temel sebebidir. Bu fikrin de sömürgeci devletlerin yerlilere yönelik politikalarına etkisi kaçınılmazdır. Doğanın meşru ve değişmez bir yasası olduğu fikri özellikle "[D]oğadaki çatışmanın insanın da doğasında olduğunun kabul edilmesiyle ırkçılık, faşizm, komünizm, emperyalizm adına yapılan çatışmalar, güçlü milletlerin zayıf gördükleri milletleri ezerek yok etmeye çalışmaları artık bilimsellik kisvesine bürünmüş oluyordu. Barbarca katliamlar yapanlar, insanlara hayvan gibi davrananlar, milletleri birbirlerine düşürenler, ırklarından dolayı insanları hakir görenler, haksız rekabetle küçük işletmeleri kapattıranlar, fakirlere yardım elini uzatmayanlar artık kınanmayacak veya engellenemeyecekti. Çünkü onlar bunu "bilimsel" bir doğa kanununa uyararak yapıyorlardı." Hasan Yaylı, "Mekanik Düşünceden Ekolojik Düşünceye: Yeni Bir İnsan-Doğa İlişkisi Tasarımının Doğuşu", *Sosyoloji Konferansları Otuzdördüncü Kitap, Ed.*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006. s. 76

21 Brian Fay, *Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi: Çokkültürlü Bir Yaklaşım*, çev. İsmail, Türkmen, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2017, ss. 12-13.

22 Batı'nın sömürgeleştirdiği uluslar üzerindeki üstünlük iddiası ve bunun çarpıcı sonuçlarına örnek

Yukarıda sözü edilen evrensellik fikrinin idare etme, iskan etme ve “medenileştirme” politikalarında da çöktüğü ortadadır. Yukarıda bahsedildiği gibi Avustralya yerlilerinin topyekün “medenileşemeyeceği” gerekçesi ile yok edilmesi ve yerine beyaz göçmenlerin yerleştirilmesi, İngiliz kolonyalizmi döneminde ve sonrasında Amerika Birleşik Devletleri’nin Kuzey Amerika yerlilerini sistematik biçimde yok etmesi ve Afrika kıtasının neredeyse bütünüyle köleleştirilmesi bu evrensellik ve homojenleştirme fikrinin bir tezahürüdür. Amerika Birleşik Devletleri’nin Bağımsızlık Savaşı’nın hemen ardından bir “Amerikalı” ulus inşa etme projesinin de çokkültürlülük vizyonundan uzak asimilasyoncu bir uyum modeli olması İngiltere kolonyalizminin bir ürünü olarak değerlendirilebilir.

Çokkültürlülük vizyonu bu noktada post-kolonyal dönemin ve günümüzün en yoğun tartışma alanlarından birisi olarak karşımıza çıkar. Kolonyal tecrübenin sonucu olarak farklı coğrafyalardan (örneğin Afrika’dan ABD’ye köle olarak göç etmeye zorlanan siyahiler) kolonilere göç eden farklı kültürlerden insanların nasıl bir arada yaşayacağı problemine çokkültürlülük vizyonu üzerinden cevaplar verilmektedir. En basit haliyle farklı etnik ve dini grupların bir arada yaşamasını ifade eden çokkültürlülük, ulusallığı ve aynı zamanda evrensellik iddiasını aşan bir tezdır.²³ “Farklılıkların kutsanması” olarak değerlendirebileceğimiz çokkültürcülük birbirlerinden farklı oldukları için çatışma eğiliminde ya da çatışma halinde olan kültürel, etnik ya da dini birimlerin birbirleri üzerinde tahakküm kurup farklılıkları ortadan kaldırma arzusuna tepki olarak ortaya çıkmıştır. Kolonyalizmin sömürgeleştirilen ulusları tahakküm altına alıp tekipleştirmeye çalışması buna örnek verilebilir. Ancak Fay’ın ifadesiyle çokkültürcülüğün “kültürel ve toplumsal bütünlüğe ve öteki birimlerin bütünlüğüne saygı duyulmasına vurgu yapıyor” olması başka bir sorunu da beraberinde getirmektedir: “Eğer biz kendi çevremizde ve ötekiler de kendi çevrelerinde yaşıyorlarsa, onları nasıl anlayabileceğiz?”²⁴ Kolonyalizm realitesi kontekstinde değerlendirildiğinde çokkültürcülük de bir yerliyi ya da siyasi bir köleyi mutlak anlamda anlamamızı sağlayamayacaktır.

“Biz kendi çevremiz bağlamında düşünüyor ve davranıyoruz, ötekiler de kendi çevreleri bağlamında düşünüyor ve davranıyorlar; öyle ki, onları

---

teşkil edecek bir eser Alexis de Tocqueville tarafından kaleme alınmıştır. Bu metinde Fransa’nın Cezayir’i sömürgeleştirme motivasyonları ve Fransa’nın Cezayir’de yaptıklarının bir anlatısı sunulmuş ve eleştirisi yapılmıştır. Detaylı bilgi için bkz; Alexis de Tocqueville, *Sömürge ve Kölelik: Öteki Üzerine Seçme Yazılar*, der.: Lütfi Sunar, çev. Burak M. Nuri Gücin, Hasan Tunçkapı, Nuri Fudaylı Kıcıroğlu, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2016.

23 Ertan Özensel, “Çokkültürlülük Uygulaması Olarak Kanada Çokkültürlülüğü”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Sakarya 2012, Sayı: 1, s. 59.

24 Fay, *a.g.e.*, s. 16.

kendi bağlamlarından başka bir bağlamda mülhaza etmeye mecbur kalıyoruz. Onların bağlamı bizim bağlamımızdan özde farklılaştıkça biz onları o derece anlamaya mahkum oluyoruz. Etnik, cinsel, ırksal, dinsel, sınıfsal ve kültürel farklılıkları vurgulayan –ve insanların kendi tikelliklerini keşfetme ve koruma çabasında oldukları– çokkültürlü bir dünya, toplumsal bilginin parçalanmasına yol açıyor. Nihayetinde, bir türden insanların yalnızca aynı türden insanlar tarafından bilinebileceği noktasına varılıyor....AfroAmerikalıları yalnızca Afro-Amerikalılar bilebilir. Özetle söylemek gerekirse çokkültürcülük, olmakla bilmeyi eşitliyor.”²⁵

Kolonializm tecrübesinin yaralarını saracak bir yol olarak çokkültürcülük bütün açmazlarına²⁶ rağmen günümüz kontekstinde en makul politika olarak görülebilir. Gerçekten de bugün kolonializm tecrübesinin ve evrensellik iddiasının sürüklediği yanlışlar ve ızdırapların yeniden yaşanmaması için çokkültürcülük vizyonu en geçerli vizyon olmayı sürdürüyor. Dolayısıyla bu noktada değerlendirilmesi gereken hususlar çokkültürcülüğün açmazlarının çözüme kavuşturulması ve daha iyi politikaların üretilmesidir. Günümüzde çokkültürcülüğü bir devlet politikası olarak uygulayan en önemli ülke olan Kanada bu noktada paradigmatik bir örnek teşkil etmektedir.²⁷

Kaynakça

- BALLYN, Sue, “The British Invasion of Australia. Convicts: Exile and Dislocation”, *Lives in Migration: Rupture and Continuity*, ed. Martin Renes, Australian Studies Centre, University of Barcelona, Spain 2010.
- EILLIOTT, John H., *Empires of The Atlantic World: Britain and Spain in America 1492-1830*, Yale University Press, New Haven 2006.
- FAY, Brian, *Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi: Çokkültürlü Bir Yaklaşım*, çev. İsmail, Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2017.
- FERGUSON, Niall, *İmparatorluk: Britanya'nın Modern Dünya'yı Biçimlendirishi*, çev. Nurettin Elhüseyni, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013.
- FORSTER, Edward Morgan, *A Passage To India*, Cambridge: Penguin Classics 2005.
- LANGE, Matthew, *Lineages of Despotism and Development: British Colonialism and State Power*, University of Chicago Press 2014.
- LAS CASAS, Bartolomeo de, *Yerliler'in Gözyaşları: Yerlilerin Yok Edilişinin Kısa Tarihi*, çev. Oktay Etiman, İmge Kitabevi, Ankara, 2014.

²⁵ Fay, a.g.e., s. 17.

²⁶ Çokkültürcülüğün açmazlarına yönelik detaylar için bkz. Brian Fay, *Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi: Çokkültürlü Bir Yaklaşım*, çev. İsmail, Türkmen, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2017.

²⁷ Paradigmatik bir çokkültürcülük örneği olarak Kanada çokkültürcülüğü için bkz. Ertan Özensel, “Çokkültürlülük Uygulaması Olarak Kanada Çokkültürlülüğü”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Sakarya 2012, Sayı: 1, ss. 55-70.

- MEMMI, Albert, *Sömürgecinin ve Sömürgeleştirilenin Portresi*, çev. Şen Süer, Versus Kitap, İstanbul, 2014.
- ÖZCAN, Azmi, "İngiliz Sömürgeciliğinin Doğuşu ve Aşamaları", *Sömürgecilik Tarihi (Afrika-Asya)*, ed. Azmi, Özcan, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No:3120, Eskişehir, 2014.
- ÖZENSEL, Ertan, "Çokkültürlülük Uygulaması Olarak Kanada Çokkültürlülüğü", *Akademik İncelemeler Dergisi*, Sakarya 2012, Sayı: 1, ss. 55-70.
- PAREKH, Bhikhu, "Indian Conceptualization of Colonial Rule", *Colonialism and Its Legacies*, ed. Jacob, T. Levy, Lexington Books, Maryland 2011.
- ŞAN, Mustafa; Haşlak, İrfan, "Asimilasyon ile Çokkültürlülük Arasında Amerikan Anaakımını Yeniden Düşünmek", *Akademik İncelemeler Dergisi*, Sakarya 2012, Sayı: 1, ss. 29-54.
- TOCQUEVILLE, Alexis de, *Sömürge ve Kölelik: Öteki Üzerine Seçme Yazılar*, der. Lütfi Sunar, Çev. Burak M. Nuri Gücin, Hasan Tunçkapı, Nuri Fudaylı Kıcıroğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2016.
- YAYLI, Hasan, "Mekanik Düşünceden Ekolojik Düşünceye: Yeni Bir İnsan-Doğa İlişkisi Tasarımının Doğuşu", *Sosyoloji Konferansları Otuzdördüncü Kitap*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006.